

Human-Centeredness of Social Work in the Information Society and the Development Of Artificial Intelligence: A Transdisciplinary Approach¹

UDC 364.01:141.72

DOI: <https://doi.org/10.15421/1726162>**Telizhenko Liudmyla**Dr.Sc., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0003-4558-513X>**Hlushan Liliia**Student, <https://orcid.org/0009-0002-6498-5550>, lkvitka2006@gmail.com*Sumy State University (Sumy, Ukraine)*

Abstract.

The article is devoted to studying the problem of preserving human integrity under the rapid development of the information society and the implementation of artificial intelligence technologies. The information environment fundamentally changes patterns of thinking, social behavior, identity, and the psychological state of the individual. Using a transdisciplinary approach at the intersection of philosophy, sociology, psychology, information science, and social work, the study analyzes the evolution of the information environment from archaic society to the era of big data and generative artificial intelligence. It is established that the phenomenon of infodemic, algorithmic “bubbles,” and manipulative content create fundamentally new challenges for professionals in the social-humanitarian sphere. The article’s central thesis is that artificial intelligence is and should remain an auxiliary tool in social work practice: it can significantly accelerate the search for scientific data, legislative analysis, and the aggregation of assistance resources, but it can never replace a live professional. Social work, as a humanistic practice of relationships, retains an irreplaceable human dimension: empathy, cultural sensitivity, ethical judgment, and the capacity for advocacy. These qualities are the core of this extremely important profession, and no technology is capable of reproducing them. The risks of uncritical AI use are outlined: algorithmic bias and dehumanization of services, threats to client data confidentiality, the risk of delegating professional judgment to a machine, and the deepening of digital inequality. The Unified Model of AI-Enhanced Social Work (Garkisch & Goldkind, 2025) is revealed, encompassing three mandates: client, professional, and organizational. Principles for the responsible application of AI are proposed, whereby technology serves as an assistant rather than a substitute for the human being. The results can be used in training social work professionals, developing digital literacy programs, and shaping regulatory frameworks for AI in the social sphere.

Keywords: human integrity, artificial intelligence, social work, transdisciplinary approach, infodemic, algorithmic bias, digital literacy

Людиноцентризм соціальної роботи в умовах інформаційного суспільства та розвитку штучного інтелекту: трандисциплінарний підхід²

Теліженко Людмила, Глушан Лілія*Сумський державний університет (Суми, Україна)*

Анотація.

The article is devoted to studying the problem of preserving human integrity under the rapid development of the information society and the implementation of artificial intelligence technologies. The information environment fundamentally changes patterns of thinking, social behavior, identity, and the psychological state of the individual. Using a transdisciplinary approach at the intersection of philosophy, sociology, psychology, information science, and social work, the study analyzes the evolution of the information environment from archaic society to the era of big data and generative artificial intelligence. It is established that the phenomenon of infodemic, algorithmic “bubbles,” and manipulative content create fundamentally new challenges for professionals in the social-humanitarian sphere. The article’s central thesis is that artificial intelligence is and should remain an auxiliary tool in social work practice: it can significantly accelerate the search for scientific data, legislative analysis, and the aggregation of assistance resources, but it can never replace a live professional. Social work, as a humanistic practice of relationships, retains an irreplaceable human dimension: empathy, cultural sensitivity, ethical judgment, and the capacity for advocacy. These qualities are the core of this extremely important profession, and no technology is capable of reproducing them. The risks of uncritical AI use are outlined: algorithmic bias and dehumanization of services, threats to client data confidentiality, the risk of delegating professional judgment to a machine, and the deepening of digital inequality. The Unified Model of AI-Enhanced Social Work (Garkisch & Goldkind, 2025) is revealed, encompassing three mandates: client, professional, and organizational. Principles for the responsible application of AI are proposed, whereby technology serves as an assistant rather than a substitute for the human being. The results can be used in training social work professionals, developing digital literacy programs, and shaping regulatory frameworks for AI in the social sphere.

Ключові слова: цілісність людини, штучний інтелект, соціальна робота, трандисциплінарний підхід, інфодемія, алгоритмічні упередження, цифрова грамотність

¹This study was conducted with the support of the Ministry of Education and Science of Ukraine as part of the research project “Human Integrity in the Context of Information Threats to Life Safety: A Transdisciplinary Approach,” No. 0126U001078.

²Дослідження виконано за підтримки Міністерства освіти і науки України, у межах науково-дослідної роботи «Цілісність людини в умовах інформаційних загроз безпеки життя: трандисциплінарний підхід», № 0126U001078.

Вступ.

Соціальна робота як фах існує на перетині людської вразливості та суспільних ресурсів підтримки. Фахівець щоденно оперує складними, багаторівневими ситуаціями, що вимагають не лише практичних навичок взаємодії, але й швидкого доступу до достовірної, актуальної інформації про наявні послуги, правову базу, наукові дані щодо конкретних соціальних проблем та алгоритми допомоги. Саме ця потреба стає дедалі гострішою в умовах, коли інформаційне середовище, у якому функціонує фахівець, принципово змінилося.

Цифрова трансформація суспільства породила феномен «цифрової держави добробуту», що вже є реальністю або формується в багатьох країнах (Garkisch & Goldkind, 2025). Водночас соціальна сфера не отримує повної вигоди від цифрової революції, і якщо ця тенденція триватиме, найбільш вразливі верстви населення ризикують опинитися «не на тому боці цифрового розриву» (Garkisch & Goldkind, 2025). Це протиріччя між технологічними можливостями й реальними потребами клієнтів соціальної роботи є вихідним пунктом цього дослідження.

Паралельно стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту пропонує нові інструменти для роботи з інформацією. Системи автоматичного пошуку, семантичного аналізу тексту, агрегатори наукових даних – усе це може полегшити рутинну інформаційну роботу соціального фахівця. Однак це загострює принципове питання: де межа між тим, що машина може виконати ефективніше за людину, і тим, що залишається незамінною компетенцією живого фахівця? Відповідь на це питання потребує трансдисциплінарного підходу.

Мета статті полягає в тому, щоб, спираючись на трансдисциплінарний підхід, обґрунтувати роль штучного інтелекту як допоміжного інструменту пошуку та опрацювання інформації у соціальній роботі, окреслити незамінні функції людини-фахівця, визначити принципи відповідального використання ШІ в контексті збереження цілісності людини.

Для досягнення мети необхідно: розкрити концептуальний зміст трансдисциплінарного підходу і його застосування до соціальної роботи; охарактеризувати інформаційне середовище соціальної роботи в умовах інфомедії; описати конкретні функції ШІ як інструменту фахівця; обґрунтувати незамінність людського виміру соціальної роботи; визначити ризики та принципи відповідального використання ШІ.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше в українському науковому дискурсі роль штучного інтелекту в соціальній роботі осмислюється не фрагментарно, а системно, в межах трансдисциплінарної методології Б. Ніколеску, яка дозволяє поєднати рівень технологічного

інструментарію з рівнем людських, ціннісно-етичних засад професії. Особистий внесок авторів полягає, по-перше, в обґрунтуванні застосування концепції рівнів реальності та логіки «Включеного Третього» Ніколеску як методологічної основи для розмежування функцій ШІ та фахівця в соціальній роботі; по-друге, у систематизації конкретних функцій ШІ-інструментів у практиці соціального працівника на основі аналізу вітчизняних і закордонних джерел; по-третє, у формулюванні авторської моделі принципів відповідального застосування ШІ, що інтегрує положення Уніфікованої моделі Garkisch і Goldkind (2025) з вимогами до захисту прав та психологічного комфорту клієнтів соціальних служб.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Осмислення ролі штучного інтелекту в соціальній роботі активно розвивається у науковому просторі. Систематичний огляд Гаркіш М. та Голдкінд Л. охопив 67 наукових публікацій про перетин ШІ та соціальної роботи і виявив, що галузь зростає, особливо помітне збільшення публікацій спостерігається з 2019 по 2022 рік (Garkisch & Goldkind, 2025). Дослідники встановили, що більшість робіт сфокусовані на захисті дітей та дитячому добробуті, тоді як значно менша кількість стосується психічного здоров'я, охорони здоров'я та організаційної практики (Garkisch & Goldkind, 2025). Автори запропонували Уніфіковану модель ШІ для підсиленої соціальної роботи, що базується на «потрійному мандаті» Штауб-Бернаскон – відповідальності перед клієнтами, організацією та фахом, і обґрунтовують, що ШІ має підтримувати, але не замінювати людське рішення (Garkisch & Goldkind, 2025).

Тілікіна Н. аналізує можливості та виклики впровадження ШІ в соціальну роботу в Україні, підкреслюючи, що технологія слугує інструментом підвищення ефективності, а не заміником людського фактора (Тілікіна, 2025). Лютий В. та Кулик В. пропонують концептуальну модель гібридної системи «людина – ШІ», де людський контроль є обов'язковим у всіх критичних точках прийняття рішень (Лютий, Кулик, 2025). Семигіна Т. та Карагодіна О. досліджують міжнародний досвід застосування ШІ в підготовці соціальних фахівців (Семигіна & Карагодіна, 2026). Скочко М. акцентує на ризиках цифрової нерівності в системі соціального захисту (Скочко, 2026). Коломієць А. та Кушнір О. обґрунтовують потенціал ШІ як аналітичного інструменту в освітній та науковій діяльності й наголошують на обов'язковому дотриманні академічної доброчесності (Коломієць & Кушнір, 2023).

ЮНЕСКО у своїх рекомендаціях щодо генеративного ШІ в освіті та дослідженнях наголошує на необхідності людиноцентричного підходу та критичного мислення при використанні ШІ-інструментів (UNESCO, 2023). Звіт Stanford

НАІ щодо розвитку штучного інтелекту фіксує, що у 2023–2024 роках кількість ШІ-інструментів для аналізу даних у соціальних науках зростає в рази, однак їхнє некритичне впровадження несе системні ризики (Stanford HAI, 2024).

Теоретичним підґрунтям дослідження є трансдисциплінарний підхід Басараба Ніколеску (Nicolescu, 2002; 2005), а також дослідження застосування теорії складних адаптивних систем для міждисциплінарної співпраці й розуміння складних соціальних явищ (Hovmand et al., 2023).

Методологія дослідження. Дослідження є теоретико-концептуальним і виконане в логіці трансдисциплінарного підходу Б. Ніколеску, застосованого не лише як загальна світоглядна рамка, а як конкретний метод організації самого аналізу. Практично це означає, що кожен структурний елемент дослідження – функції ШІ, ризики його використання, принципи відповідального застосування – послідовно розглядався на трьох взаємопов'язаних рівнях реальності: інформаційно-технологічному (можливості й обмеження ШІ-інструментів як таких), людському, реляційно-етичному (незамінні функції фахівця) та на рівні їхньої взаємодії, де застосовувалася логіка «Включеного Третього» для подолання бінарної опозиції «ШІ або людина» й формулювання інтегративних принципів. Онтологічна аксіома трансдисциплінарності (різні рівні реальності керуються різними логіками) використана як підстава для розмежування функцій ШІ й фахівця (підрозділи «ШІ як інструмент» і «Людський вимір соціальної практики»); гносеологічна аксіома – як методологічний принцип побудови самих принципів відповідального застосування ШІ; телеологічна аксіома – як орієнтир для формулювання висновків і перспектив дослідження.

Емпіричною основою для трансдисциплінарного синтезу слугували результати систематичного огляду Garkisch і Goldkind (2025), що охоплює 67 наукових публікацій на перетині ШІ та соціальної роботи, а також вітчизняні дослідження (Тілікіна, 2025; Лютий, Кулик, 2025; Семигіна, Карагодіна, 2026; Скочко, 2026; Коломієць, Кушнір, 2023) і документи міжнародних інституцій (UNESCO, 2023; Stanford HAI, 2024; WHO, n.d.). Додатковим методологічним інструментом стала теорія складних адаптивних систем (Hovmand et al., 2023), застосована для обґрунтування того, що соціальні явища на кшталт цифрової вразливості чи інформаційного перевантаження є багаторівневими і не редукуються до суто технологічного або суто гуманітарного пояснення. Такий комбінований методологічний дизайн дозволив уникнути як технологічного детермінізму (зведення соціальної роботи до набору автоматизованих процедур), так і гуманітарного ізоляціонізму (ігнорування реальних можливостей ШІ), послідовно утримуючи обидва виміри в межах єдиної трансдисциплінарної рамки.

Результати дослідження.

Трансдисциплінарний підхід: концептуальний зміст і значення для соціальної роботи.

Трансдисциплінарний підхід, розроблений румунсько-французьким фізиком і філософом Басарабом Ніколеску, є не просто методологічним прийомом, а особливим способом пізнання реальності. На відміну від мультидисциплінарності (паралельне застосування кількох дисциплін без їхнього взаємного збагачення) та міждисциплінарності (перенесення методів з однієї дисципліни до іншої), трансдисциплінарність передбачає пізнання «того, що є водночас між дисциплінами, всередині окремих дисциплін і поза всіма дисциплінами» (Nicolescu, 2002, с. 14). Це принципово інший рівень інтеграції знань.

Варто розкрити цю сутність докладніше. За визначенням Ніколеску, трансдисциплінарність – це не додавання знань з різних галузей і не проста сума дисциплінарних оптик, а якісно новий тип мислення, що виникає саме «в проміжках між дисциплінами, всередині самих дисциплін і за межами будь-якої окремої дисципліни» (Nicolescu, 2002, с. 14). Це означає, що трансдисциплінарний дослідник чи практик не застосовує послідовно то психологічну, то правову, то технологічну оптику, а утримує кілька рівнів реальності одночасно, завдяки чому між ними виникають нові, раніше не помітні зв'язки. Важливість цього підходу для соціальної роботи в умовах розвитку ШІ важко переоцінити: жодна окрема дисципліна – ані інформатика, ані психологія, ані право – не здатна самотійно описати ситуацію, коли фахівець ухвалює етичне рішення, спираючись на дані, отримані за допомогою ШІ-інструменту. Лише трансдисциплінарний погляд утримує одночасно технологічний, психологічний, правовий та етичний виміри такого рішення, не редукуючи один до іншого і не підпорядковуючи людський вимір технологічному.

Методологія Ніколеску базується на трьох взаємопов'язаних аксіомах: онтологічній (існують різні рівні реальності, керовані різними логіками), гносеологічній (пізнання потребує визнання цих рівнів та логіки «Включеного Третього») і телеологічній (трансдисциплінарність спрямована на розуміння складних явищ через трансцендування меж дисциплін) (Nicolescu, 2002; 2005). Логіка «Включеного Третього» є особливо важливою: замість бінарного вибору «або А, або Б» вона відкриває простір для «А і Б одночасно на вищому рівні синтезу». У нашому контексті це означає: замість питання «ШІ чи людина?» – питання: «як ШІ і людина можуть взаємодіяти, зберігаючи первинність людського суб'єкта?».

Для соціальної роботи трансдисциплінарний підхід відкриває особливі можливості, оскільки ця сфера за своєю природою перебуває на перетині

безлічі дисциплін: психології та соціології, права та медицини, педагогіки та філософії. Застосування теорії складних адаптивних систем до міждисциплінарної співпраці дозволяє зрозуміти, що соціальні явища, наприклад, цифрова вразливість або інформаційне перевантаження – не можуть бути повністю осмислені в межах однієї дисципліни (Hovmand et al., 2023). Саме трансдисциплінарна рамка дозволяє одночасно розглядати технологічний вимір ІІІ та людський вимір соціальної роботи, не зводячи один до одного.

Саме тому трансдисциплінарний підхід вимагає від фахівця соціальної роботи не ігнорування новітніх технологій, а свідомого й виваженого їх освоєння. Іти в ногу з розвитком інформаційного суспільства означає використовувати сучасні ІІІ-інструменти для пошуку наукових даних, аналізу законодавства чи структурування ресурсів допомоги, але робити це розумно: попередньо оцінюючи, чи не спричинить застосування технології дискомфорту або тривоги в клієнта, чи не порушує воно вимог законодавства про захист персональних даних і професійних етичних стандартів соціальної роботи, і чи залишається останнє слово в ухваленні рішення за людиною-фахівцем. Трансдисциплінарна рамка є, таким чином, не лише теоретичним інструментом, а й практичним запобіжником від бездумної технологізації: вона утримує технологічний рівень реальності в допоміжному, підпорядкованому становищі щодо людського, реляційного виміру соціальної роботи.

Ніколеску наголошує, що трансдисциплінарна освіта та пізнання «дозволяє встановлювати зв'язки між особами, фактами, образами, уявленнями, галузями знання та дії» (Nicolescu, 2005, с. 12). Якщо перенести цей принцип на соціальну роботу в умовах ІІІ, то фахівець постає як суб'єкт, здатний інтегрувати інформацію з ІІІ-інструментів із живим знанням про клієнта, його контекст, культуру та відносини. У цьому разі ІІІ забезпечує один рівень реальності – інформаційний та аналітичний; фахівець забезпечує інший – людський, реляційний, етичний. Ці рівні є взаємодоповнюваними, а не замінними.

Інфодемія як контекст: чому соціальним фахівцям потрібна ІІІ-підтримка.

Практик соціальної роботи функціонує в надзвичайно складному інформаційному середовищі. Соціальна робота, що ґрунтується на доказах, вимагає від фахівця знання актуальних досліджень щодо ефективності різних підходів, орієнтації в динамічній правовій базі соціального захисту та здатності швидко знаходити реально діючі ресурси допомоги. Водночас саме цей інформаційний простір сьогодні характеризується надлишком і низькою якістю значної частини доступних даних.

Сьогодні ВООЗ визнала інфодемію як надмірним поширенням надвеликих обсягів інформації (правдивої та неправдивої) загрозою для суспільного

здоров'я (WHO, n.d.). Адже інформація різної якості, що циркулює у цифровому та фізичному просторі, суттєво ускладнює орієнтацію людини в ньому. Для практика соціальної роботи цей виклик є конкретним і відчутним: відшукати рецензовані джерела щодо методів роботи з певною групою клієнтів, перевірити актуальність пільг і соціальних виплат, знайти реально функціонуючі організації допомоги – усе це вимагає значних часових і когнітивних витрат. Алгоритмічні «бульбашки» додатково спотворюють пошук, підбираючи результати відповідно до попередніх запитів та звужуючи поле зору фахівця.

Stanford HAI фіксує, що кількість ІІІ-інструментів для аналізу даних у соціальних науках різко зросла, пропонуючи нові можливості для роботи з інформаційним перевантаженням (Stanford HAI, 2024). ЮНЕСКО, своєю чергою, підкреслює, що генеративний ІІІ відкриває суттєві можливості для пришвидшення пошуку та первинного опрацювання даних, але водночас наголошує на необхідності критичного підходу й збереження людського контролю над результатами (UNESCO, 2023).

Саме тут ІІІ-інструменти набувають практичного сенсу для соціальної роботи. Системи семантичного пошуку здатні аналізувати масиви наукових і нормативних документів у короткий час; інтелектуальні агрегатори допомагають відбирати рецензовані, доказові джерела серед загального інформаційного шуму. Водночас ІІІ може виконувати функцію «першого фільтра», тобто допомагати фахівцю швидко знайти відправні точки для власного аналізу, вивільняючи час і когнітивний ресурс для того, що є суттю соціальної роботи, живого контакту з людиною.

ІІІ як інструмент: конкретні функції у практиці соціальної роботи.

Ключовими напрямками, у яких ІІІ реально допомагає соціальному фахівцю, зберігаючи при цьому функцію помічника, а не суб'єкта рішень, є такі.

1. Пошук наукових даних і доказової бази. ІІІ-системи, зокрема Semantic Scholar, ResearchRabbit, Elicit, здатні за короткий час проаналізувати тисячі наукових статей і надати структурований огляд стану досліджень. Алгоритми машинного навчання можуть аналізувати наукові публікації та виділяти найбільш значущі результати, допомагаючи дослідникам швидко знайти потрібну інформацію (Коломієць, Кушнір, 2023). Фахівець отримує не готовий висновок, а масив інформації для власного критичного осмислення (Семигіна, Карагодіна, 2026).

2. Моніторинг законодавчих змін. Правова база соціального захисту є динамічною. ІІІ-помічники здатні відстежувати зміни у нормативних документах, попереджаючи фахівця про нові постанови, що стосуються його клієнтів. Це суттєво зменшує ризик роботи на підставі застарілих даних та надання клієнтам некоректної правової інформації.

3. Картування ресурсів допомоги. ІІІ-технології здатні агрегувати та структурувати бази організацій, програм і закладів, спрощуючи навігацію у складній системі соціальних послуг. На рівні соціальних агенцій ІІІ дозволяє максимально використовувати наявні набори даних, знижувати навантаження та оптимізувати розподіл ресурсів (Garkisch & Goldkind, 2025).

4. Аналітична та адміністративна підтримка. Значна частина робочого часу соціального фахівця витрачається на документацію і звітність. ІІІ здатен автоматизувати частину цієї рутини – генерувати шаблони документів, структурувати звіти, звільняючи фахівця для безпосередньої роботи з клієнтом. Як зазначають дослідники, переваги, отримані від нових технологій, мають дозволити фахівцям «витрачати більше часу на роботу з клієнтами» (Garkisch & Goldkind, 2025).

5. Підтримка у прийнятті рішень – не замість рішення. ІІІ може надавати рекомендації та варіанти дій на основі аналізу даних. Проте принципово важливо: ІІІ має використовуватися виключно для підтримки рішень, але не для їхньої заміни (Garkisch & Goldkind, 2025). Лютий В. та Кулик В. підкреслюють, що ІІІ «виконує допоміжну функцію, підсилюючи спроможність працівника діяти ефективніше, швидше та з більшою адресністю, не витісняючи при цьому його професійне судження» (Лютий, Кулик, 2025, с. 138).

Людський вимір соціальної практики, або де ІІІ безсилый.

Центральний аргумент цієї статті: ІІІ може і повинен прискорювати пошук та аналіз інформації, але ніколи не може і не повинен замінювати соціального фахівця у його основній роботі. Ця неможливість зумовлена не технологічними обмеженнями поточного покоління систем, а самою природою соціальної роботи як людської практики.

Соціальна робота є насамперед практикою відносин. Дослідження переконливо засвідчують: якість відносин між фахівцем і клієнтом є найпотужнішим предиктором позитивних результатів втручання, незалежно від обраного методу. Соціальна робота – це реляційна дисципліна, і саме даним не вистачає, щоб замінити важливість людських відносин (Garkisch & Goldkind, 2025). ІІІ, яким би досконалим він не був, не здатен стати «значущим іншим» для людини у кризі.

Соціальна робота потребує культурної чутливості та контекстуального розуміння. Ситуація кожного клієнта є унікальною не лише в деталях, а й у культурному, сімейному та соціальному контексті, що надає їй сенсу. Фахівець зчитує невербальні сигнали, розуміє нюанси місцевої культури, враховує специфіку сімейних систем. Алгоритм оперує статистичними патернами, але не унікальністю конкретної людської долі.

Соціальна робота вимагає етичного судження. Практика постійно породжує складні дилеми, що не мають алгоритмічного розв'язку: де межа між захистом клієнта та порушенням його автономії? Коли розкрити конфіденційну інформацію, а коли зберегти її? ІІІ може представити спектр підходів, але моральний вибір і відповідальність за нього – прерогатива людини. Важливо забезпечити, щоб простір для людського прийняття рішень не був ліквідований (Garkisch & Goldkind, 2025).

Соціальна робота передбачає адвокацію та сприяння соціальним змінам. Фахівець є агентом змін, що відстоює права клієнтів і викликає до відповідальності системи та інституції. Ця функція потребує громадянської позиції та здатності діяти в умовах невизначеності, тобто якостей, що залишаються виключно людськими. Цілісність людини в цифровому суспільстві неможлива без фахівців, здатних захищати її в живому, реальному контакті.

Ризики некритичного використання ІІІ у соціальній роботі.

Визнання ІІІ корисним інструментом не означає беззастережного до нього ставлення. Garkisch М. та Goldkind L. виявили кілька категорій ризиків на трьох рівнях (Garkisch & Goldkind, 2025). По-перше, це дегуманізація послуг. Численні дослідники вказують на дегуманізацію як ключовий ризик використання ІІІ в соціальній роботі. Надмірне покладання на автоматизовані системи може усунути індивідуальні рішення у конкретних випадках. При ухваленні рішень дані самі по собі не є достатніми – вони завжди мають бути поміщені в індивідуальний і ситуаційний контекст (Garkisch & Goldkind, 2025). Використання ІІІ в освіті та підготовці фахівців також несе ризик «втрати людського контакту», якщо технологія стає центральною, а не допоміжною (Коломієць & Кушнір, 2023).

По-друге, це алгоритмічні упередження та несправедливість. Системи ІІІ навчаються на даних, що відображають наявні соціальні нерівності. Є групи населення, що систематично недо- або надпредставлені в даних, зокрема корінні народи, молодь, люди в бідності: «деякі з наших найвразливіших груп населення ризикують стати ще більш невидимими для алгоритмів» (Garkisch & Goldkind, 2025). Тілікіна Н. підкреслює, що фахівець, який некритично покладається на ІІІ-рекомендації, ризикує стати провідником системної дискримінації (Тілікіна, 2025).

По-третє, конфіденційність та безпека даних клієнтів. Дані учасників програм соціальної допомоги є чутливими і конфіденційними (Garkisch & Goldkind, 2025). Використання ІІІ-інструментів для їхньої обробки потребує суворого дотримання норм захисту даних, прозорого інформування клієнтів та надійних механізмів кібербезпеки (Семигіна & Карагодіна,

2026). Будь-яке порушення конфіденційності руйнує основу довіри у відносинах клієнт-фахівець.

По-четверте, це делегування судження машині. Дослідження когнітивної психології показують, що люди схильні надмірно довіряти комп'ютерним рекомендаціям, особливо «підкріпленим» цифрами. Цей «автоматизаційний ухил» є особливо небезпечним у ситуаціях з високими ставками – оцінці ризику для дитини, рішеннях щодо захисту прав клієнтів (Garkisch & Goldkind, 2025). ЮНЕСКО застерігає, що ШІ не повинен виступати альтернативою критичному мисленню фахівця (UNESCO, 2023).

По-п'яте, це цифрова нерівність. Якщо доступ до інструментів на основі штучного інтелекту для послуг залежатиме від цифрової грамотності або технічних ресурсів, це поглибить наявні нерівності: найбільш вразливі групи ризикують бути відокремлені від якісних послуг (Скочко, 2026; Garkisch & Goldkind, 2025). Скочко М. справедливо вказує, що без рівного доступу до технологій ШІ може посилити, а не зменшити соціальну нерівність (Скочко, 2026).

Уніфікована модель ШІ для підсиленої соціальної роботи та принципи відповідального використання.

Гаркіш М. та Голдкінд Л. запропонували Уніфіковану модель ШІ для підсиленої соціальної роботи («Artificial Social Work»), що базується на «потрійному мандаті» Штауб-Бернаскон (Garkisch & Goldkind, 2025). Модель охоплює три взаємопов'язані виміри. Клієнтський мандат включає підзвітність, участь і залучення клієнтів до процесів прийняття рішень та недискримінацію: нерозрізнювальна практика соціальної роботи забезпечує доступ до послуг для всіх, включаючи маргіналізовані групи. Професійний мандат передбачає міждисциплінарну співпрацю, компетентність у сфері штучного інтелекту та неперервне навчання, а також дотримання етичних стандартів. Організаційний мандат охоплює врядування та моніторинг, управління ресурсами та даними, а також прозоре управління змінами.

Табл. 1.

Узагальнена модель взаємодії ШІ та фахівця соціальної роботи

Рівень реальності (Ніколеску)	Суб'єкт-носії	Основна функція	Мандат моделі Гаркіш М. і Голдкінд Л.
Інформаційно-аналітичний	Штучний інтелект	Пошук наукових даних, моніторинг законодавства, картування ресурсів допомоги, адміністративна підтримка	Професійний, організаційний
Загальнолюдський (реляційний, етичний)	Фахівець соціальної роботи	Емпатія, культурна чутливість, етичне судження, адвокація, відповідальність за рішення	Клієнтський, професійний
Взаємодоповнюваність (логіка «Включеного Третього»)	Фахівець і ШІ в партнерстві	Технологія прискорює пошук і аналіз; людина зберігає суб'єктність рішення, критичну рефлексію та відповідальність, дотримуючись прав і комфорту клієнта	Усі три мандати одночасно

(за трансдисциплінарним підходом Ніколеску та Уніфікованою моделлю Garkisch, Goldkind, 2025)

Спираючись на цю модель та наведений аналіз, формулюємо принципи відповідального застосування ШІ в соціальній роботі.

Принцип людиноцентричності: ШІ є засобом, а клієнт і фахівець – суб'єктами. Будь-яке технологічне рішення оцінюється за тим, чи підвищує воно якість допомоги конкретній людині.

Принцип субсидіарності ШІ: технологія втручається лише там, де вона реально прискорює або покращує роботу фахівця, насамперед у пошукових і аналітичних функціях. Усе, що стосується безпосередньої взаємодії з клієнтом, залишається за людиною.

Принцип критичної рефлексії: фахівець зобов'язаний критично осмислювати будь-яку інформацію або рекомендацію від систем штучного інтелекту. Ситуація «ШІ сказав» не може замінити власне фахове судження (Garkisch & Goldkind, 2025; UNESCO, 2023).

Принцип прозорості та інформованої згоди: клієнти мають право знати, які технології

застосовуються у роботі з ними, та давати інформовану згоду на обробку своїх даних.

Принцип неперервного навчання: компетентність у сфері штучного інтелекту є невід'ємним компонентом сучасної фахової компетентності соціального працівника, що включає не лише вміння користуватися інструментами, а й розуміння їхніх обмежень (Семигіна, Карагодіна, 2026; UNESCO, 2023).

Принцип відповідальної технологічної актуальності: фахівець і соціальна служба мають іти в ногу з розвитком інформаційного суспільства та новітніх ШІ-технологій, оскільки відмова від них знижує швидкість і якість допомоги. Водночас упровадженню будь-якого нового інструменту має передувати оцінювання ризиків: чи не спричинить він дисконфорт або тривоги в клієнта, чи узгоджується він із чинним законодавством про захист персональних даних та професійними етичними стандартами соціальної роботи. Технологічна актуальність без такої попередньої оцінки суперечить принципу людиноцентричності.

Висновки.

Трансдисциплінарний підхід Ніколеску дозволяє концептуально обґрунтувати місце ШІ в соціальній роботі: ШІ та людина-фахівець функціонують на різних рівнях реальності – інформаційно-аналітичному та загальнолюдському, які є не замінними, а взаємодоповнюваними. Застосування теорії складних адаптивних систем підтверджує: соціальні явища, з якими має справу соціальна робота, вимагають саме такого багаторівневого підходу, який не може бути редукований до алгоритмічного.

Розкриті вище конкретні функції ШІ-інструментів у практиці соціальної роботи вивільняють час і когнітивний ресурс фахівця для того, що є абсолютно незамінним у цій професії: живого контакту з клієнтом, емпатії, культурної чутливості, етичного судження та адвокації. Соціальна робота – це надзвичайно важлива сфера, де людський вимір є не просто бажаним, а конститутивним: без нього вона перестає бути соціальною роботою.

Уніфікована модель ШІ для підсиленої соціальної роботи Гаркіш М. і Голдкінд Л. пропонує практичну рамку для балансування між можливостями й ризиками ШІ через три мандати. Переваги ШІ на рівні

організацій – зниження витрат, оптимізація ресурсів, покращення контролю якості – стають реальними лише за умови паралельного розвитку обізнаності щодо технологій штучного інтелекту фахівців, прозорого врядування та захисту прав клієнтів.

Отримані результати можуть бути використані в розробці навчальних програм підготовки соціальних працівників, у формуванні інституційних політик щодо застосування штучного інтелекту в соціальних службах, а також слугувати основою для подальших емпіричних досліджень практики використання ШІ фахівцями соціальної сфери в Україні.

Перспективи подальших досліджень:

- розробка специфічних стандартів використання ШІ в соціальній роботі з урахуванням українського контексту та умов воєнного часу;

- дослідження того, як фахівці соціальної сфери реально використовують ШІ-інструменти на практиці;

- розробка навчальних програм з компетентності у сфері штучного інтелекту;

- вивчення впливу підсилених технологіями штучного інтелекту рішень на права та благополуччя клієнтів.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Interfax-Ukraine. (2024). Over 60% of Ukrainians support idea of national unity government – poll. <https://en.interfax.com.ua/news/general/1035506.html>
- Клячин, А. (2023). Напрями перерозподілу електорату заборонених в Україні політичних партій: Базові моделі. *Регіональні студії*, (32), 56–62.
- Малишник, О. М. (2024). Трансформація політичної системи України в умовах російсько-української війни. *Політикус*, (5), 75–80. <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2024-5.12>
- Манайло-Приходько, Р., & Остапець, Ю. (2020). *Регіональний вимір розвитку та функціонування партійної системи України*. РІК-У.
- Національний інститут стратегічних досліджень. (б. д.). *Політична система України в умовах війни*. <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/politychna-systema-ukrayiny-v-umovakh-viyny>
- Остапець, Ю. (2021). Мережеві (діджитал) партії в українському партогенезі: Що далі чекає на українську партійну систему. У В. І. Гиря & М. М. Вегеш (Ред.), *Україна і Центральна Європа: Історія, політика, культура: Матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції* (с. 177–179). РІК-У.
- Остапець, Ю., & Копинець, Ю. (2021). Регіональні особливості електоральних практик в Україні у контексті місцевих виборів 2020 року. У А. Романюк & В. Литвин (Ред.), *Політичні партії і вибори: Українські та світові практики* (Вип. 5, с. 14–34). Львівський національний університет імені Івана Франка.
- Палінчак, М., Остапець, Ю., & Лешанич, М. (2021). *Особливості процесу інституціалізації політичних партій і партійної системи України в умовах демократичного транзиту*. Ліра.
- Соціологічна група «Рейтинг». (2023). *Моніторинг місцевих виборів 2020: Підсумки*. http://ratinggroup.ua/ru/research/ukraine/monitoring_mestnyh_vyborov_2020_itogi.html
- Українська правда. (2022, 3 травня). ВР остаточно заборонила діяльність проросійських партій. *Українська правда*. <https://www.pravda.com.ua/news/2022/05/3/7343743/>
- Центр Разумкова. (2020). *Партійна система України після 2019 року: Особливості та перспективи розвитку*. Центр Разумкова.
- Центр Разумкова. (2022). Політичні цінності та політико-ідеологічні орієнтації громадян України в період російської агресії. *Національна безпека і оборона*, (4), 50–67.
- Шайгородський, Ю. Ж., & Чуніхіна, С. Л. (Ред.). (2022). *Нове покоління українського політикуму в умовах війни та повоєнних суспільних трансформацій: Матеріали круглого столу (Київ, 15 листопада 2022 р.)*. Талком.

REFERENCES

- Interfax-Ukraine. (2024). Over 60% of Ukrainians support idea of national unity government – poll. <https://en.interfax.com.ua/news/general/1035506.html>
- Klyachyn, A. (2023). Napriamy pererозpodilu elektoratu zaboronenykh v Ukraini politychnykh partii: Bazovi modeli

- [Directions of redistribution of the electorate of political parties banned in Ukraine: Basic models]. *Rehionalni studii*, (32), 56–62.
- Malysnyk, O. M. (2024). Transformatsiia politychnoi systemy Ukrainy v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny [Transformation of the political system of Ukraine in the conditions of the Russian-Ukrainian war]. *Politykus*, (5), 75–80. <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2024-5.12>
- Manailo-Prykhodko, R., & Ostapets, Yu. (2020). *Rehionalnyi vymir rozvytku ta funktsionuvannia partiinoi systemy Ukrainy* [Regional dimension of development and functioning of the party system of Ukraine]. RIK-U.
- National Institute for Strategic Studies. (n.d.). *Politychna systema Ukrainy v umovakh viiny* [Political system of Ukraine under war conditions]. <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/politychna-systema-ukrayiny-v-umovakh-viyny>
- Ostapets, Yu. (2021). Merezhevi (didzhytal) partii v ukrainskomu partohenezi: Shcho dali chekaie na ukrainsku partiinu systemu [Network (digital) parties in Ukrainian partogenesis: What lies ahead for the Ukrainian party system]. In V. I. Hyria & M. M. Vehesh (Eds.), *Ukraina i Tsentralna Yevropa: Istoriia, polityka, kultura: Materialy VI mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (pp. 177–179). RIK-U.
- Ostapets, Yu., & Kopynets, Yu. (2021). Rehionalni osoblyvosti elektoralnykh praktyk v Ukraini u konteksti mistsevykh vyboriv 2020 roku [Regional features of electoral practices in Ukraine in the context of local elections 2020]. In A. Romaniuk & V. Lytvyn (Eds.), *Politychni partii i vybory: Ukrainski ta svitovi praktyky* (Issue 5, pp. 14–34). Ivan Franko National University of Lviv.
- Palinchak, M., Ostapets, Yu., & Leshanych, M. (2021). *Osoblyvosti protsesu instytutsializatsii politychnykh partii i partiinoi systemy Ukrainy v umovakh demokratychnoho tranzytu* [Features of the process of institutionalization of political parties and the party system of Ukraine in the conditions of democratic transit]. Lira.
- Razumkov Center. (2020). *Partiina systema Ukrainy pislia 2019 roku: Osoblyvosti ta perspektyvy rozvytku* [The party system of Ukraine after 2019: Features and prospects of development]. Razumkov Center.
- Razumkov Center. (2022). Politychni tsinnosti ta polityko-ideolohichni oriientsatsii hromadian Ukrainy v period rosiiskoi ahresii [Political values and political-ideological orientations of citizens of Ukraine during the period of Russian aggression]. *Natsionalna bezpeka i oborona*, (4), 50–67.
- Shaihorodskyi, Yu. Zh., & Chunikhina, S. L. (Eds.). (2022). *Nove pokolinnia ukrainskoho politykumu v umovakh viiny ta povoiennykh suspilnykh transformatsii: Materialy kruhloho stolu (Kyiv, 15 lystopada 2022 r.)* [A new generation of Ukrainian politicians in the conditions of war and post-war social transformations: Proceedings of the round table]. Talkom.
- Sociological Group Rating. (2023). *Monitorynh mistsevykh vyboriv 2020: Pidsumky* [Monitoring of local elections 2020: Results]. http://ratinggroup.ua/ru/research/ukraine/monitoring_mestnyh_vyborov_2020_itogi.html [in Ukrainian/Russian]
- Ukrainska Pravda. (2022, May 3). VR ostatochno zaboronyla diialnist prorosiiskykh partii [The Verkhovna Rada finally banned the activities of pro-Russian parties]. *Ukrainska Pravda*. <https://www.pravda.com.ua/news/2022/05/3/7343743/>